

۲. در بازار کار، اگر عامل عین مال صاحب کار را از بین ببرد، ضامن است. اگر صاحب کار قدرت کار و منافع عامل را از بین ببرد، ضامن خواهد بود (معروف به قاعدهٔ اتفاف).
۳. هرگونه وضعیت حاکم بر بازار کار که اجرای آن برای نیروی کار مشقت فوق العاده داشته باشد، مثل زیاد بودن ساعت کار، نامناسب بودن وضعیت کار و رعایت نکردن مسائل بهداشتی و امنیتی و دستمزد کم، باید لغو شود و در بازاری که افراد متدين هستند، چنین وضعی هرگز تحقق نمی‌یابد (معروف به قاعدهٔ نفی عسر و حرج).
۴. در بازار کار، به جز مشاغل محدودی که برای جامعه ضرر دارند و در شرع حرام شده‌اند، مسلمان می‌تواند از میان هزارها نوع شغل، هرکدام را که مایل است برگزیند. وجود آزادی در انتخاب مشاغل باعث شکوفایی خلاقیت و استعدادهای فراوان می‌شود (معروف به قاعدهٔ آزادی و عدم اکراه).

شاخص‌های کلان شریعت اسلامی درباره منبع درآمد

۱. براساس تعالیم اسلام، خرید و فروش محترمات (اموری که از نظر شرع و دین حرام است) و مواد مضر و غیرقابل استفاده عقلایی ممنوع است.
۲. رباخواری و غصب حق و مال دیگران ممنوع است.
۳. اجحاف و فریب دادن دیگران در معاملات خلاف است.
۴. کمک کاری و کم فروشی و کمک به ستمکاران واهداف ویرانگر آنان و در خدمت آنان بودن ممنوع است.

۱-۳. قاطعیت

در حوزهٔ کسب و کار و درآمد، پس از تصمیم بر ورود به یک عرصهٔ مالی، با توجه به احراز شرایطی همچون تخصص، مشورت و بررسی جوانب کار، تزلزل و ترس و لرز معنایی ندارد و نیازمند قاطعیت در تصمیم‌گیری هستیم. در ریسک‌پذیری در مسائل مالی، ضمن ملاحظهٔ قواعد خاص خود، نیازمند قاطعیت در تصمیم نیز هستیم. ثبات قدم و عزم راسخ پیش‌نیاز پدیدهٔ مهم دیگری نیز هست که جوامع امروزی به شدت بدان نیازمندند و آن خلاقیت و نوآوری است. امروزه ایده‌های خلاق از مهم‌ترین پیشران‌های اقتصادهای پویا و مولد و شکوفا به شمار می‌روند. روشن است که نوآوری و خلاقیت نیازمند جسارت عبور از روزمرگی و تکرارها و عادتها و بسته‌اندیشی‌هاست.

آنچه مانع از تصمیم‌گیری و قاطعیت می‌شود سنتی و تنبلی و عادات بد است. افراد بی‌اراده خود را به پیشامدهای زندگی عادت می‌دهند و خود را موظف به انجام کارهای تکراری می‌دانند. این گونه افراد از ظرفیت‌های بزرگ عقل خویش برای بهره‌گیری بهتر از زندگی استفاده نمی‌کنند. ترس نیز از جمله موارد مهمی است که مانع تصمیم‌گیری می‌شود. به جرئت می‌توان گفت ترس، قوی‌ترین انگیزه منفی و بزرگ‌ترین مانع پیشرفت زندگی است. ترس مانع فعالیت، وحشت‌آفرین و سدکننده راه است. ترس طرح‌ها را ویران می‌سازد و رسیدن به هدف را با شکست مواجه می‌کند.^۱

تمرین قاطعیت

۱. قاطعیت مانند هر مهارت دیگر به تمرین و تکرار نیاز دارد. پس بهتر است تصمیماتی ساده را انتخاب کنید که ممکن است نتایج اندک و ساده‌ای نیز به دنبال داشته باشند. آن قدر این تمرین را تکرار کنید تا بتوانید در کمترین زمان ممکن، تصمیم بگیرید.

۲. تأیید منفی: برای نشان دادن قاطعیت بیشتر در زندگی با دیگران باید بتوانیم با انتقاد دیگران روبه‌رو شویم. گاهی ممکن است اشتباهاتی از ما سر بزند. برای برخورد درست با اشتباهاتی که می‌کنید، باید به روشی تجهیز شوید و بدانید که اشتباه تقصیر نیست. اگر در مواجهه با اشتباه، به شیوه قاطعیت مجهز نباشید، تحت تأثیر احساس تقصیر و اضطراب از ناحیه دیگران، زیر سلطه می‌روید یا حالت تدافعی می‌گیرید و منکر اشتباه خود می‌شوید و به اصطلاح، برای عقب نماندن، شما هم از انتقادکننده انتقاد می‌کنید و در هر حال، حال و روزتان از آنچه هست، بدتر می‌شود.

واکنش درست در برابر اشتباه چیست؟ خیلی ساده است: اشتباه، جز اشتباه، چیز دیگری نیست و باید آن را به همین شکل پیذیرید. نام این روش «تأیید منفی» است. برای مواجهه حساب شده با اشتباه، می‌توان از آن استفاده کرد. اگر اشتباهی را مرتکب شدید یا با واکنش منتقدانه‌ای روبه‌رو شدید، خیلی ساده آن را پیذیرید و انتقادکننده را تأیید کنید. مثلًا اگر کسی گفت «خوب پیشرفت نمی‌کنی»، در پاسخ بگویید «بله، حق با شماست، جدیت لازم را به خرج ندادم» (تأیید منفی).^۲

۱. دنیس ویتلی، *روان‌شناسی پیروزی*، ص ۱۱۷.

۲. نامعلوم، «روی حرف خود باشیستید: آشنایی با مهارت‌های ابراز قاطعیت و جرئت‌مندی»، مجله *پرسمن*، ش ۵۸.

ثروت منبع درآمد است و درآمد خالص (درآمد منهای استهلاک) به دو منظور استفاده می‌شود؛ بخشی از آن به انباشت ثروت و پسانداز اختصاص می‌یابد و بخش دیگر صرف کسب رفاه یا لذت یا اهداف دیگری مثل کسب منزلت اجتماعی یا جبران خلأهای عاطفی می‌شود. برخی آن قسمت از درآمد را که صرف به دست آوردن لذت می‌گردد «صرف» نامیده‌اند.^۱

پیشنهاد ارائه شده در نمایش‌نامه آرتور میلر (اول درس) بیانگر یک واقعیت در عصر جدید است و آن هویت یابی انسان مدرن با استفاده از رفتارهای اقتصادی‌ای مثل خرید و مصرف است. کسب منزلت اجتماعی، پر کردن خلأهای عاطفی، کسب رفاه، و لذت خواهی در زندگی شخصی، از جمله اهدافی هستند که مصرف را در زندگی فردی انسان امروز مهم جلوه می‌دهند. این سطح از اهمیت، بروز رفتارهای افراطی و تجملی در مصرف را به دنبال خواهد داشت.

فضیلت‌های اخلاقی می‌توانند افراط و تجمل‌گرایی در مصرف را مدیریت کنند. سه فضیلت اعتدال، بخشش و اولویت‌بندی در مصرف، ضمن تقویت این نگرش که «صرف نباید هویت‌بخش باشد، بلکه باید تابع هویت اصیل فرد باشد»، موجب مدیریت‌الگوی مصرف نیز می‌شوند.

با توجه به دستورها و تعالیم اسلامی درباره چگونگی مصرف، می‌توان نتیجه گرفت که میان مصرف و مصرف‌گرایی در جامعه تفاوت وجود دارد، چون اقتصاددانان معتقدند مصرف عاملی مؤثر در تولید و رشد و توسعه اقتصادی است، اما مصرف‌گرایی باعث هدر رفتن منابع ملی می‌شود.

۲-۱. اعتدال (دوری از مصرف افراطی)

دوری از مصرف افراطی به مسئله‌ای جهانی بدل شده است. نگرش‌های پیامدگرایانه و وظیفه‌گرایانه در اخلاق مصرف، مسئولیت‌های افراد در برابر دیگر موجودات را گوشزد می‌کنند و اصولی پیشگیرانه را در حوزه مصرف مدنظر قرار می‌دهند:

۱. قدیری اصل، کلیات علم اقتصاد، ص ۲۷۴.